

Dubbeltentoonstelling geeft unieke inkijk in architectuurwedstrijden van 1980 tot nu

40 jaar architectuurwedstrijden in Vlaanderen en Brussel

Architectuur uit Vlaanderen en Brussel is volwassen geworden en speelt vandaag mee op het internationale podium. Hoe cruciaal is de rol van architectuurwedstrijden in dit succesverhaal? De tentoonstellingen *Coming of Age, architectuurwedstrijden in Vlaanderen en Brussel* en *Open Oproep, 20 jaar architectuur in publieke opdracht* werpen samen een licht op **40 jaar wedstrijdcultuur**. Uniek archiefmateriaal laat je kennismaken met iconische inzendingen en de mechanismen achter de meest spraakmakende wedstrijden.

40 jaar wedstrijdcultuur

Coming of Age. Architectuurwedstrijden in Vlaanderen en Brussel
Open Oproep. 20 jaar architectuur in publieke opdracht

Dubbeltentoonstelling | van 27.11.2021 tot 17.04.2022
Vernissage en opening talk | op 26.11.2021 om 20:00u

Vlaams Architectuurinstituut in De Singel, Antwerpen

Coming of Age, architectuurwedstrijden in Vlaanderen en Brussel

De recente discussies rond het Gravensteen in Gent en het Steen in Antwerpen tonen aan dat architectuurwedstrijden niet enkel voer zijn voor professionelen en beleidsmakers, maar ook hun weg vinden naar het publieke debat. Dat is niet nieuw. Al decennialang worden er architectuurwedstrijden voor publieke projecten georganiseerd in Vlaanderen en Brussel, weliswaar via zeer uiteenlopende wedstrijdformules, procedures en met wisselende communicatiestrategieën. Het aantreden van de eerste Vlaamse Bouwmeester in 1999 en de komst van de Open Oproep in 2000 vormen een scharnierpunt. Voor het eerst was er een onafhankelijk orgaan dat publieke opdrachtgevers begeleidt om op een transparante manier en met internationaal bereik een ontwerpteam aan te stellen voor hun projecten. Tegelijkertijd waakte een jury over de architecturale kwaliteit. De Open Oproep is vandaag nog steeds een gevierde unieke formule die internationaal zijn gelijke niet kent.

De Vlaamse Bouwmeester en de Open Oproep zijn echter niet uit het niets ontstaan. Voor het Vlaams Architectuurinstituut (VAi), dat zelf in 2001 het levenslicht zag, vormt het twintigjarige bestaan van de Open Oproep de aanleiding om te gaan kijken hoe architectuurwedstrijden werden georganiseerd in de twee decennia vóór het bestaan

PERSBERICHT

van de procedure en wat ertoe heeft geleid om dit unieke instrument te ontwikkelen. Het archiefteam van het VAI deed een intensief onderzoek naar architectuurwedstrijden uit de jaren 1980-'90, aan de hand van architectuurtijdschriften uit die periode. Het resultaat is een enorme databank met een overzicht van alle gepubliceerde architectuurwedstrijden tussen 1980 en 2000. Daaruit werden tien representatieve cases geselecteerd. Sofie De Caigny, directeur van het VAI en curator: "Er zitten bekende en minder bekende wedstrijden in de tentoonstelling. *Usual suspects* zijn Sea Trade Terminal, Hoog-Kortrijk en Stad aan de Stroom. Onder de verrassingen reken ik het Vlaams Administratief Centrum (VAC) in Hasselt, niet als icoon maar eerder als belangrijk scharnierproject in de totstandkoming van de Open Oproep-procedure. Transparantie en architecturale kwaliteit werden vanaf dan belangrijke criteria." Aan de hand van originele presentatietekeningen, maquettes, getuigenissen, foto- en videomateriaal brengt de tentoonstelling ***Coming of Age. Architectuurwedstrijden in Vlaanderen en Brussel*** het verhaal achter de meest spraakmakende architectuurwedstrijden in Vlaanderen en Brussel en hun effect op de architectuurcultuur van vandaag.

Cases Coming of Age

- **Europakruispunt, Brussel**

In 1983 organiseert de Koninklijke Academie van België haar driejaarlijkse Paul Bonduelle-prijsvraag. Deze editie draait om het Europakruispunt in Brussel, een omstreden stedelijke knoop tussen de hoge en de lage stad waar de aanleg van de ondergrondse treinverbinding en de wegeninfrastructuur hun sporen hebben nagelaten. De prijsvraag is vooral belangrijk in het vroege oeuvre van enkele jonge architecten. Onder de naam Team Hoogpoort vertegenwoordigen Stéphane Beel, Xaveer De Geyter, Arjan Karssenberg en Willem Jan Neutelings een nieuwe architectuurgeneratie. Hun voorstel injecteert, in het hart van de Belgische architectuurtraditie, een dosis opportunistische rationaliteit in de geest van Rem Koolhaas en OMA. Ondanks de zeer geïnstitutionaliseerde achtergrond grijpen jonge architecten in de wedstrijd de kans om zichzelf te presenteren en zich te mengen in het debat.

- **Sea Trade Terminal, Zeebrugge**

In 1988 wordt er een wedstrijd uitgeschreven voor een terminalgebouw voor de nieuwe haven van Zeebrugge. De Sea Trade Terminal moet een uitdrukking zijn van havencultuur, waar technologie, mens en natuur samenkomen. Uiteindelijk wint het Nederlandse architectenbureau OMA van Rem Koolhaas. Hoewel het ontwerp nooit gerealiseerd wordt, verwerft het voorstel van OMA als iconisch beeld een belangrijke plek in de architectuurgeschiedenis.

- **Paviljoen, Sevilla**

Na protest vanuit de cultuurwereld en de Beroepsvereniging voor architecten (BVA) wordt in 1989 de gunning voor het Belgisch paviljoen op de Wereldtentoonstelling van 1992 in Sevilla ingetrokken. Het commissariaat-generaal van de Belgische regering schrijft een open architectuurwedstrijd uit. Het winnende ontwerp komt van architecten Guido Driesen, Jan Meersman en Jan Thomaes. Hun project is een radicaal technologische schil voor een uitermate symbolische architectuuropdracht. De zeldzaam grote realisatie van drie jonge architecten is meteen ook het startschot voor het bureau DMT architecten.

- **Stad aan de Stroom, Antwerpen**

Met Stad aan de Stroom zet het internationale fenomeen van de *waterfront*-ontwikkeling voet aan wal in Antwerpen. De omstreden sloop van de koninklijke stapelhuizen aan het Willemdok illustreert waarom de ontwikkeling van het negentiende-eeuwse havengebied een kwaliteitsvolle stedenbouwkundige visie nodig heeft. De verlaten havenzone biedt kansen aan Antwerpen om zich verder uit te bouwen als een metropool met een sterke Europese identiteit. De gelijknamige onafhankelijke denktank neemt het heft in eigen handen en organiseert vanaf 1989 een tweevoudige internationale wedstrijd. Het doel: sterke ontwerpen genereren die Antwerpen terug naar zijn stroom kunnen brengen. De Stad aan de Stroom-prijsvraag vertolkt een dubbele mentaliteitswijziging: internationalisering geeft de stadsontwikkeling een nieuw elan en de burger krijgt inspraak.

- **Hoog Kortrijk, Kortrijk**

Veel grootschalige ontwikkelingsprojecten die vandaag het beeld van het verstedelijkte landschap bepalen, kennen hun oorsprong in de jaren 1990. Hoog Kortrijk, het gebied begrensd door de autosnelweg E17 ten zuiden van de historische binnenstad van Kortrijk, is daar een krachtig voorbeeld van. De prijsvraag betekende zowel een opschaling van de stadsontwikkeling als het opnemen van de periferie als een wezenlijk deel van het stedenbouwkundig discours. Laureaat Bernardo Secchi voorzag met zijn concept van een centrale stadsas het meest bevredigende antwoord.

- **Vlaams Administratief Centrum (VAC), Hasselt**

Halverwege de jaren 1990 beslist Vlaams minister Wivina Demeester om de buitendiensten van de Vlaamse administratie samen te brengen in vijf Vlaamse administratieve centra (VAC). Het VAC in Hasselt bijt de spits af. Initieel wordt er een wedstrijd voor bouwpromotoren uitgeschreven. Maar minister Sauwens besluit het resultaat naast zich neer te leggen en een openbare architectuurwedstrijd te organiseren. De Vlaamse overheid wil 'herkenbaar aanwezig' zijn. Zo luidt ook de titel van de beleidsbrief van Demeester in 1998,

waarin ze ook de aanstelling van een Vlaamse Bouwmeester uitwerkt, die in de toekomst moet waken over de architectuurkwaliteit van de gebouwen van de Vlaamse overheid. Met de organisatie van de architectuurwedstrijd voor het VAC Hasselt doet de Vlaamse overheid ervaring op als opdrachtgever. De wedstrijd is een proeftuin voor de latere Open Oproep.

- **Beurschouwborg, Brussel**

In 1991 verspreidt het Buurtcomité Beursschouwborg een persbericht tegen de plannen om de schouwborg te verbouwen. Dat zou immers gebeuren zonder enig respect voor de historische lagen die achter de gevel zitten. Daarop wijst de Beursschouwborg de Vlaamse overheid op haar verantwoordelijkheid als eigenaar van het gebouw. Met succes: in 1997 schrijft de Vlaamse gemeenschap een wedstrijd uit voor de verbouwing, inclusief een consultatieronde bij de buurtbewoners. De wedstrijd wijst ook op een ontluikend verantwoordelijkheidsbesef bij de Vlaamse overheid. Ze kondigt daarmee een volwaardig architectuurbeleid aan, met een focus op goed opdrachtgeverschap.

- **Emile Braunplein, Gent**

De Gentse centrumpleinen waren ook in de jaren 1980 en '90 al onderwerp van discussie bij zowel burger als bestuur. Zo ook binnen een netwerk van jonge architecten die op dat ogenblik naam beginnen te maken: Hilde Daem, Marc Dubois, Christian Kieckens, Paul Robbrecht en Marie-José Van Hee. In 1988 organiseert Dubois een ideeënwedstrijd met internationale architectuurstudenten om nieuwe inzichten voor het stadscentrum te sprokkelen. Gent schrijft in 1996 een ontwerpwedstrijd uit die tot een uitvoerbare oplossing moet leiden. Robbrecht, Daem en Van Hee stellen een stadshal voor om de ruimtelijke wonden van 1913 te verzorgen, maar ze worden uitgesloten omdat ze de vraag naar parkeergelegenheid negeren. Het winnende ontwerp van Jordi Fernando zal nooit worden uitgevoerd worden. Robbrecht, Daem en Van Hee werken hun stadshalproject verder uit voor een nieuwe wedstrijd in 2000, die ze winnen.

- **Museum aan de Stroom (MAS), Antwerpen**

Met de wedstrijd voor het Museum aan de Stroom (MAS) in 1999 wil de stad Antwerpen een impuls geven aan de herontwikkeling van het Eilandje, de negentiende-eeuwse havenwijk ten noorden van het stadscentrum. De jury is evenwichtig samengesteld, met bestuurlijke, museale en architecturale expertise, schepen van cultuur Eric Anthonis als initiatiefnemer en met b0b Van Reeth, de eerste Vlaamse Bouwmeester als voorzitter. Uit vijfenvijftig inzendingen van ontwerpers uit binnen- en buitenland krijgt het radicale voorstel van Neutelings Riedijk Architecten (NRA) de voorkeur als stadsicoon. Het ontwerp, vol tekens en referenties naar de stadsgeschiedenis, vormt vanaf de jurybeslissing het

dankbare onderwerp voor een uitgebreide communicatiestrategie die draagvlak voor de transformatie van het Eilandje moet genereren bij de brede bevolking.

- **Concertgebouw, Brugge**

De verkiezing van Brugge als culturele hoofdstad van Europa in 2002 is de aanleiding om de wedstrijd voor een Concertgebouw uit te schrijven. Het moet ook gestalte geven aan 't Zand, een ietwat ongedefinieerde publieke ruimte aan de rand van de historische stad. De schaal, de technische complexiteit en de achtergrond van het historische Brugge vormen een grote uitdaging voor de ontwerpers. Uit de internationale groep van kandidaten selecteert de jury drie 'binnenlandse' ontwerpteams: Robbrecht en Daem architecten, Neutelings Riedijk Architecten, en Stéphane Beel en Lieven Achtergael. Misschien wel scherper dan ooit tonen hun projecten enkele van de meest toonaangevende, uitgesproken en verschillende ontwerpidentiteiten die in Vlaanderen tot ontwikkeling kwamen. Na een tweede ronde van opvallend ver uitgewerkte voorontwerpen kiest de jury voor de ingetogen monoliet van Robbrecht en Daem.

Open Oproep, 20 jaar architectuur in publieke opdracht

Naar aanleiding van de twintigste verjaardag van het bouwmeesterschap nam het Team Vlaams Bouwmeester in 2019 het initiatief voor een reizende tentoonstelling, gewijd aan zijn oudste, bekendste en nog steeds springlevende instrument: de Open Oproep. Curatoren Maarten Van Den Driessche en Maarten Liefoghe (Vakgroep Architectuur en Stedenbouw UGent) bedachten het tentoonstellingsconcept. Na presentaties in Gent, Brussel, Hasselt en Kortrijk brengt het Vlaams Architectuurinstituut de tentoonstelling *Open Oproep. 20 jaar architectuur in publieke opdracht*, in een uitgebreide versie naar De Singel in Antwerpen.

De Open Oproep stelt publieke opdrachtgevers in staat op een transparante manier en met internationaal bereik een ontwerpteam aan te stellen voor hun projecten. Dit gebeurt op basis van een helder geformuleerde maatschappelijke ambitie en via een relatief lichte procedure, die kwaliteit als selectiecriteria centraal stelt. Niet alleen de huidige aanblik van Vlaamse steden en gemeenten, ook het denken en spreken over architectuur in Vlaanderen werden mede door de Open Oproep bepaald.

Aan de hand van archiefmateriaal, getuigenissen en prachtig vormgegeven architectuurinstallaties (van Ester Goris, Malgorzata Maria Olchowska en Joris Kerremans – Louis Seynaeve – Toon Verdonck) laat de tentoonstelling je kennismaken met de oogst na 20 jaar publiek opdrachtgeverschap. Ze laat op een toegankelijke manier zien hoe de Open Oproep werkt, wat ruimtelijke kwaliteit in de diverse Vlaamse contexten zoal behelst en welke sleutels worden gehanteerd om openbare besturen in hun kwaliteitsstreven te ondersteunen.

PERSBERICHT

En er is meer. Met een interviewproject geven het Vlaams Architectuurinstituut, het Team Vlaams Bouwmeester en UGent een nieuwe dimensie aan de bestaande tentoonstelling. In een reeks video-interviews met de huidige en voormalige bouwmeesters, met leden van het Team Vlaams Bouwmeester en met Wivina Demeester als initiatiefnemer van het Vlaamse bouwmeesterschap krijg je het verhaal achter de Open Oproep uit de eerste hand.

Meer dan een wedstrijd - De Open Oproep in een veranderende bouwcultuur

Het Vlaams Architectuurinstituut en de Vlaamse Bouwmeester slaan niet alleen de handen in elkaar voor de realisatie van een dubbeltentoonstelling: het vormt ook de aanleiding voor de gezamenlijke uitgave van een nieuwe publicatie, die een brug slaat tussen de twee exposities.

Baande architectuurkritiek in de jaren 1990 mee de weg voor het bouwmeesterschap en de Open Oproep? Ligt de sleutel tot kwaliteit in slimme processen? Wat is een 'sterke' publieke opdrachtgever in een democratisch bestel? Wat doet de Vlaamse Bouwmeester en wat heeft de Open Oproep in twintig jaar tijd teweeggebracht? Wat betekenen de afzonderlijke projecten in hun bredere ruimtelijke context? Kunnen architecten met singuliere ontwerpen tegemoetkomen aan een collectief verlangen? Hoe spoort de Open Oproep met de verbreding van de architectuurpraktijk en de evoluerende bouwcultuur? Acht auteurs blikken terug op twee decennia architectuur in publieke opdracht en reiken actuele reflecties aan.

Het boek wordt voorgesteld tijdens de opening van de dubbeltentoonstelling *40 jaar wedstrijdcultuur* op 26 november in De Singel.

Celebrating Public Architecture - Buildings from the Open Call in Flanders 2000-21

Samen met de tentoonstellingen verschijnt bij de Berlijnse uitgeverij Jovis het rijk geïllustreerde Engelstalige boek *Celebrating Public Architecture*. De Duitse architectuurcriticus Florian Heilmeyer neemt de gebouwde resultaten van twee decennia Open Oproep onder de loep en presenteert een selectie van 70 publieke gebouwen die uit de procedure zijn voortgekomen. Het boek bevat ook bijdragen van projectbegeleider Anne Malliet en Vlaams Bouwmeester Erik Wieërs. Een handige kaart toont de gebouwen in hun geografische context en nodigt uit om ze te gaan bezoeken.

Dit boek wordt voorgesteld tijdens de opening van de dubbeltentoonstelling *40 jaar wedstrijdcultuur* op 26 november in De Singel.

PERSBERICHT

Citaten

- *Coming of Age* blikt terug op enkele markante architectuurwedstrijden die het architectuurbeleid richting gaven. Het boeiende is dat de terugblik vragen naar boven brengt die uiterst actueel zijn. Denk dan aan internationalisering, het publiek debat, participatie en de positie van jonge architecten.’
- Sofie De Caigny, directeur Vlaams Architectuurinstituut en curator Coming of Age
- *‘Architectuur moest eind jaren 1990 letterlijk een gezicht geven aan de nieuw verworven bevoegdheden van het verzelfstandigende Vlaanderen. Het VAC in Hasselt is hier een uitgesproken voorbeeld van.’*
- Sofie De Caigny, directeur Vlaams Architectuurinstituut en curator Coming of Age
- *‘Architectuur uit Vlaanderen en Brussel is volwassen geworden.’*
- Petrus Kemme, curator Coming of Age
- *‘Coming of Age houdt de manier waarop we architectuurwedstrijden organiseren onder het licht en wil het gesprek opnieuw aangaan met alle betrokken actoren.’*
- Petrus Kemme, curator Coming of Age
- *‘De titel Coming of Age verwijst naar het groeiproces dat architectuur uit onze regio heeft doorgemaakt en de rol van wedstrijden daarin.’*
- Mathilde Breukink, curator Coming of Age
- *‘Ondertussen is op het terrein al meer dan driehonderd keer gebleken dat de Open Oproep werkt.’*
- Erik Wieërs, Vlaams Bouwmeester
- *‘De beleidsmatige inbedding, de ondersteuning vanuit het team en de figuur van de Vlaamse Bouwmeester zorgen ervoor dat de Open Oproep grondig verschilt van louter economisch aangestuurde aanbestedingen of wedstrijdformules.’*
- Maarten Liefoghe / Maarten Van Den Driessche, curatoren Open Oproep

PERSBERICHT

40 jaar wedstrijdcultuur

Coming of Age. Architectuurwedstrijden in Vlaanderen en Brussel

productie Vlaams Architectuurinstituut en De Singel

curatoren Sofie De Caigny, Mathilde Breukink, Petrus Kemme

scenografie Eef Boeckx en Bart Macken

met de steun van Vlaamse Gemeenschap

tentoonstelling | Coming of Age. Architectuurwedstrijden in Vlaanderen en Brussel

za 27 november 2021 → zo 17 apr 2022

De Singel, Desguinlei 25, 2018 Antwerpen

open wo → zo / 14 → 19 uur en tijdens avondvoorstellingen tot 22 uur

gratis

opening | 40 jaar wedstrijdcultuur

vr 26 november 2021 – 20:00u

De Singel, Blauwe Zaal

Desguinlei 25, 2018 Antwerpen

reserveren op vai.be

40 jaar wedstrijdcultuur

Open Oproep. 20 jaar architectuur in publieke opdracht

productie Team Vlaams Bouwmeester, Vakgroep Architectuur en Stedenbouw van de Universiteit Gent, Vlaams Architectuurinstituut en De Singel

in opdracht van Team Vlaams Bouwmeester

curatoren Maarten Liefoghe, Maarten Van Den Driessche

scenografie Eef Boeckx, Kris Koremans, Hans Lust

met de steun van Vlaamse Gemeenschap

tentoonstelling | Open Oproep. 20 jaar architectuur in publieke opdracht

za 27 november 2021 → zo 17 apr 2022

De Singel, Desguinlei 25, 2018 Antwerpen

open wo → zo / 14 → 19 uur en tijdens avondvoorstellingen tot 22 uur

gratis

PERSBERICHT

boek | Meer dan een wedstrijd - De Open Oproep in een veranderende bouwcultuur

uitgever: 2021, Vlaams Architectuurinstituut en Team Vlaams Bouwmeester

auteurs: Sofie De Caigny, Alice Haddad, Maarten Liefoghe, Carlo Menon, Véronique Patteeuw, Maarten Van Den Driessche, Beatriz Van Houtte Alonso en Erik Wieërs

vormgeving: ruttens-wille

taal: NL/EN

€ 24,50

verkrijgbaar in de betere boekhandel en op vai.be

ISBN 978-9-49256-722-2

boek | Celebrating Public Architecture - Buildings from the Open Call in Flanders 2000-21

uitgever: 2021, Florian Heilmeyer (ed.) i.s.m. Vlaams Architectuurinstituut en Team Vlaams Bouwmeester

met werk van: 51N4E, Bovenbouw Architectuur, Dierendonckblancke, Zaha Hadid, KAAAN, Maxwan, Hideyuki Nakayama, Ney & Partner, noAarchitecten, OFFICE Kersten Geers David Van Severen, RCR Architectes, Robbrecht en Daem, Sergison Bates, Eduardo Souto de Moura, Xaveer de Geyter en vele anderen

taal: EN

€ 36

verkrijgbaar in de betere boekhandel en op vai.be

ISBN 978-3-86859-692-2

perscontact

Vlaams Architectuurinstituut

Egon Verleye - communicatie & PR

T +32 (0)3 242 89 73

egon.verleye@vai.be

40 jaar wedstrijdcultuur wordt mogelijk gemaakt door:

Het programma van het Vlaams Architectuurinstituut 2021 geniet de steun van:

Reynaers Aluminium, Bulo, Gyproc, Stone, Modular, Febelcem en Wienerberger